

FILOLOGIE – VĚC VEŘEJNÁ*

KAMILA MRÁZKOVÁ – JIŘÍ HOMOLÁČ

Věnováno památce paní Evy Jandové

ABSTRACT**Philology as a public matter**

Alexandr Stich theoretically contributed to the definition of the journalistic style in the system of functional styles, understanding it as a style primarily determined by the persuasive function. After 1989, he himself became a prominent publicist who tried to influence public opinion on matters of cultural and political importance in his texts published especially in *Literární noviny*, *Lidové noviny* and *Přítomnost*. In our analysis, we approach Stich's journalism from the perspective of Hausenblas's functional stylistics as a text complex, i.e. as a whole, which – as we show – is unified in function, style and meaning and is internally interconnected on the linguistic, thematic and compositional levels.

Keywords: Alexandr Stich; persuasion; journalistic style; text complexes

1. Úvod

Když se po roce 1989 otevřela možnost svobodného působení v médiích, byl Alexandr Stich na tuto situaci dobře připraven. Ze své vědecké, redaktorské a korektorské praxe věděl mnoho o fungování jazyka ve veřejné sféře; o všem, co se následně stalo tématem jeho publicistiky, měl hodně nastudováno a z velké části i napsáno, ať už ve studiích publikovaných, nebo rukopisných (např. Toušek 1981; Stich 1993).¹ Publicistikou, zejména Havlíčkovou a českou publicistikou 19. století vůbec, se zabýval soustavně analyticky a teoreticky, byl autorem pojetí publicistického funkčního stylu vázaného na dominanci persvazivní funkce (Stich 1974, 1992, 1996).

K Stichově lingvoliterární metodě se meritorně (řečeno s AS) vyjádřili Josef Šebek (2007) a Jan Malura (2013) a o jeho publicistice bylo mnoho podstatného napsáno v Petrbokově (2004) doslovu k výboru *Jazykověda – věc veřejná* a v recenzích na něj (Martínek 2006; Chromý 2006; Bláha 2006 ad.). Naším cílem je analyzovat Stichovu publicistiku

* Titul našeho textu je parafrází názvu knižního výboru Stichovy publicistiky uspořádaného Václavem Petrbokem *Jazykověda věc veřejná* (2004).

¹ Vztahy mezi Stichovou publicistickou, vědeckou a pedagogickou činností se ovšem dále nezabýváme nebo je zmiňujeme jen letmo.

v intencích hausenblasovské stylistiky, popsat, jak je na jazykové, tematické i kompoziční rovině utvářena jako vnitřně provázaný celek a jak je v ní přítomen subjekt autora.

2. Data a metoda

Analyzovali jsme 55 publicistických textů uveřejněných mezi lety 1990–2000 v *Přítomnosti*, *Literárních novinách*, *Lidových novinách* a *Divadelních novinách* (srov. Seznam publicistických textů A. Sticha, dále Seznam);² do tohoto souboru jsme nezahrnuli rozhovory a odpovědi na anketní otázky ani texty uveřejněné v regionálním tisku.

Mezi texty zařazenými do souboru jsou recenze (*Útěcha z filologie*³), polemiky (*Kopací míč Jirásek*) a zprávy z konference (*Hradec Králové: opakujme si (slovesné) baroko*); další texty jsou žánrově obtížněji zařaditelné. Např. text *Komenský aneb o slavení* vznikl u příležitosti příslušného jubilea, ale pojednává více o slavení jubileí než o Komenském. Některé další obsáhlé texty, zvláště ty z *Přítomnosti* z počátku devadesátých let, např. *A co jazyk?*, označujeme bez nároku na přesnost jako eseje. I v případě snadno rozpoznatelných žánrů je ale toto určení značně formální, Stich totiž vždy daný žánr více či méně modifikuje, např. recenze bývají spíše úvahou nad knihou a jejími dalšími souvislostmi než zhodnocením knihy.

Žánrová prostupnost Stichovy publicistiky se projevuje také v tom, že texty formálně příslušející k různým žánrům se sobě navzájem v mnoha ohledech podobají, což je pro nás jedním z argumentů pro to, abychom k analyzovanému souboru textů přistupovali jako k celku, ke komplexu komunikátů (Hausenblas 1984). K. Hausenblas rozlišuje dva základní typy komplexu komunikátů:

jeden představují komplexy se zvrtným, reflexním tokem informace, přičemž se střídají role podávatele a adresáta [...], tzn. komplexy dialogické povahy [...]; k druhému druhu patří komplexy s nezvrtným, nereflexním tokem informace, jako je cyklus přednášek, „číslo“ novin a časopisů, rozhlasové nebo televizní zprávy atd. (Hausenblas 1984, 6)

Stichova publicistika je zjevně případem druhého druhu. Tento komplex komunikátů je podle Hausenblase jednotný mj. co do funkce, stylu a smyslu.

O provázanosti Stichových textů svědčí také jejich intertextové, resp. v rámci komplexu komunikátů intratextové vztahy, a to jak explicitní, srov.: *Třeba ono kázání s leitmotivem Váš je Hus, i Nepomuk, i Cyril (o němž jsem měl tu čest psát v Literárních novinách č. 30 roku 1993) (Návrat kazatelů(v), Jazykověda – věc veřejná* [dále JVV], 214), tak implicitní, dané průběžnými tématy. Jsou jimi české slovesné baroko (*Malý otřes ve velkém polemickém tématu aneb Země dobrá, to jest země česká*), národ, český jazykový nacionalismus a jeho existence před národním obrozením (*Kopací míč Jungmann*), jazykové právo (*Šlechtné bouchnutí do stolu*), vývoj jazyka a literární tradice (*Bible jakožto*

² Texty uveřejněné v *Přítomnosti*, *Literárních novinách* a *Divadelních novinách* jsou dostupné na internetu, *Lidové noviny* z devadesátých let jsou přístupné obtížně. Za pomoc s jejich dohledáváním a kopírováním děkujeme Zdeňkovi Zúchovi z knihovny ÚČL AV.

³ Texty, které jsou otištěny ve výboru *Jazykověda věc veřejná*, označujeme dále JVV, u ostatních textů uvádíme jen jejich název. Úplné bibliografické údaje uvádíme v Seznamu.

skutečnost a mocnost kulturní), klasická vzdělanost, bohemistika, vysokoškolské studium (*Zpráva o vzdělanosti budoucích učitelů*); vědecký, akademický, kulturní a vydavatelský provoz (*Komenský aneb o slavení*).

3. Jazykové prostředky

Nejcharakterističtějším a nejnápadnějším stylovým rysem Stichovy publicistiky je značné rozpětí jazykových prostředků, zvláště na ose vysoké – nízké a staré – nové. To se projevuje na všech jazykových rovinách a zahrnuje i řečnické prostředky a prostředky výstavby textu. Zdrojem rétorické účinnosti jeho textů je přitom nejen celkové stylové rozpětí prostředků, jejich pestrost, ale také napětí dané bezprostřední textovou blízkostí prostředků situovaných na opačných koncích těchto škál, nebo např. kombinací odborného výrazu a nižší, hovorové koncovky, jako ve spojení *bibliisti a hebraisti* (*Dokolečka dokola – o tom českém pravopisu*, JVV, 210).

3.1 Pravopis

A. Stich užívá přejatá slova latinského a řeckého původu v pravopisné podobě vycházející z vydání *Pravidel českého pravopisu* z roku 1993, včetně těch podob, které se setkaly s odporem veřejnosti a vyžádaly si tzv. *Dodatek k pravidlům českého pravopisu*, v němž byl starší způsob psaní vrácen v podobě dublet. Jde zejména o psaní *z* ve slovech jako *historiozofický, miazmatický, ahistorismus* apod.⁴ To odpovídá obecně známým a opakovaně zveřejněným Stichovým názorům na pravopisnou úpravu z roku 1993 a pravopis přejatých slov zvláště, tedy, že psaní, které je v souladu se spisovnou výslovností, má oporu v systému a vývoji jazyka a nelze je a priori odsuzovat jako nekultivované. Fonetickou podobu mají v těchto textech i slova přejatá z jiných jazyků jako *evergrýn, šedévr, salónféhig*. Formy jako *šengajsti* jsou zároveň i prostředkem polemiky (viz níže), obecně tu ale jde domníváme se o vědomou tvorbu úzu: Tím, že Stich tyto podoby užívá, ukazuje, že jsou slučitelné s intelektuálním tématem a exkluzivním, vysokým stylem. K němu řadí Stichovy texty mj. komplikovaná syntax souvětí a jí odpovídající syntaktická interpunkce: užívání středníku a kodifikované, ale v současnosti neuzuálné užívání čárky před spojkou *a*.⁵

3.2 Tvarosloví, syntax, slovosled

V Stichově publicistice se setkávají tvaroslovné prostředky pocitované v psaném textu jako nižší (*občani, kupujou, opakuju, mň*) s archaickými slovesnými tvary jako *začtěměž se* či *neodepru si*, s přechodníky, často ve spojení se jmenným tvarem: *jsouce paralyzováni; obzírající spor dvou velikánů*, pasivní participia se objevují i v rezultativních konstrukcích v akuzativu: *nemáme ji dodnes [...] ani dostatečně vyloženu; mohli jsme mít dodnes zachovánu*. K archaickým prostředkům lze zařadit také některé syntaktické vazby, jako *Neruda*

⁴ Podoby koncovky *-ismus* nejsou užívány zcela důsledně, což mohlo být způsobeno korektorskými zásahy jednotlivých redakcí.

⁵ K Stichově interpunkci srov. Martínek 2006.

je mu [...] bezprostřední nebo tváře se neviněním, a slovosledné inverze, jako šťastnější společenství přímořská; naposled zmíněný jev může být motivován nejen stylisticky, ale také snahou o maximální využití aktuálního členění větného.

3.3 Lexikum a frazeologie

Stylová pestrost a napětí mezi jednotlivými prostředky je ještě patrnější na rovině lexika a frazeologie. Vedle kolokvialismů, často expresivních (*sprádnout, setsakramentsky*) a pejorativních (*s tou verbeží; chtívce honoráře a kšeftmany; tolik šuntu*) se objevují výrazy archaické⁶ a/nebo exkluzivní, knižní (i ty jsou mnohdy expresivní, viz *žvá, žvání*). Charakteristické je pro Sticha také užívání slov v již neobvyklém významu, viz slovo *borec* v následujícím příkladu: *Tento světoobčan v mládí [...] se záhy změnil ve vášnivého a plamenného novinářského borce proti politice českých Němců. (Kdo co... je... Jan Neruda, podobně jinde výraz výtečník) a aktualizace původního významu: A kdo má nějakou zkušenost redakční nebo korektorskou, ví, jaké legie tvarů typu oni přináší [...] musel (někdo proti svému lepšímu přesvědčení) decimovat (Jak mluvíme a co si o tom myslíme, JVV, 3–32).*

Na stylovém rozpětí i napětí analyzovaných textů se podílí také frazeologie: na jedné straně je pro ně typické užívání kolokviálních českých frazeologismů (*Nejnovější inscenace Jiráskovy Lucerny dostaly [...] co proto, ba spíše a důrazněji, dostaly na frak. [...] Po tom, co o Lucerně [...] napsal p. J. P. Kříž, by od nich ani pes kůrku nevzal; Nebohé Lucerny*), často v jistém kontrastu s „vysokými“ tématy, o nichž se pomocí těchto frazémů vyjadřuje, a s dalšími užitými prostředky (srov. *strana a vláda v tehdejší návrhu jazykovědců nadělaly pěknou paseku, řídíce se v podstatě stejnými hledisky [...]*); na druhé straně užívá Stich množství latinismů a latinských citátů (*priora non leguntur; vestra res agitur; Anuntio vobis gaudium magnum*), některé poměrně exkluzivní, aniž je překládá: *Sutor, ne ultra crepidam – to už nepřeložím, učme se latinsky a řecky (Ať žije český furor orthographicus, JVV, 19)*. K prostředkům vysokého stylu patří také pro Sticha typická, ale obecně spíše neobvyklá, řídkěji užívaná přejatá slova řeckého a latinského původu: *perfidní, hydra, deshonestovat, flagrantní, koturnový, divinovaný*.

3.4 Jazyková tvořivost, okazionalismy, jazykové prostředky odkazující k osobě autora

Stichova jazyková tvořivost se spíše výjimečně projevuje slovtvornou kompozicí, jež bývá v publicistice běžným způsobem tvoření nových slov a prostředkem exprese a komiky, ojedinělým příkladem tohoto typu je výraz *jednoslovka* pro univerbát (JVV, 229). Stichovy okazionalismy vznikají domyšlením, dotvářením jazykového systému, využitím existujících slovtvorných i tvaroslovných možností – dobře je to vidět na jeho zacházení s videm, resp. způsobem slovesného děje: *jazyk a jazykové porozumění se vzpírávají statusu trestné kolonie (JVV, 231); když už musíme do těchto jazykových [...] třasovisek zabředit (JVV, 38); ve stavu, který nás samé neustále vnitřně zaskakuje (JVV, 184)*. Zatímco

⁶ Některé Stichem užívané kolokvialismy patří k těm, které jsou v soudobém úzu pocíťovány jako zastarávající: *knižní oficíny; ministerským fermanem* či *sukces*.

vzpírávají je opravdu jen potenciální tvar,⁷ v druhých dvou případech jde spíše o méně používaný vid či použitý neobvykle vzhledem k souvislostem: nedokonavé *zabředat* je obecně sice frekventované, ale je nejen méně časté než dokonavé *zabřednout*, ale i než iterativum *zabředávat*.⁸

Okazionální výrazy mají i ve Stichově publicistice funkci expresivní, přitahují pozornost čtenáře, mají jej pobavit. To jistě platí např. o slovech *zvyšehradizovaný* (*Co nás přitahuje a poutá k člověku již sto let zvyšehradizovanému; Kdo co... je... Jan Neruda*) či *debibilizovaný* (*Dnešnímu debibilizovanému, zvláště mladému člověku předestřel, jak je jeho vyjadřovací obzor ovládán biblí (Bible jakožto skutečnost a mocnost kulturní, JVV, 269)*). Stejně tak je ale jejich užívání motivováno snahou o přesnost vyjádření, jak ukazují nejen výše zmíněné vidové tvary (k tomu viz i výraz *porozumívání*, zastupující dorozumívání i porozumění), ale např. i výraz *mimikrováno* v následující charakteristice Jana Nerudy: *Jeho vlastní nitro bylo dobře mimikrováno, mystifikačně stopeno v díle (Kdo co... je... Jan Neruda)*.

Všechny jazykové prostředky, o nichž byla zatím řeč, i ty, o kterých pojednáme ještě níže, se nějak podílejí na implicitním ztvárnění subjektu autora v textu. K autorovi poukazují i „stichismy“, tj. výrazy, které spojuje právě jen to, že se v jeho textech vyskytují nápadně často. Jde o lexémy jako *truchlivý* (*Ale čeho máme, buď Bohu žalováno, truchlivě málo, jsou edice; reálně interpretační pozadí těchto soudů bývá často truchlivě řídké, naléhavý (ve své bezprostřední, textové naléhavosti; až bolestivě naléhavý), vzrušující, popř. vzrušujícínější (leckteré jméno, které i pro odborníky bylo vítaným a vzrušujícím překvapením; číst Viewegha [...] je vzrušujícínější než číst Štítného), svízel (Je tu však jedna svízel; o této svízelné věci) či neblahý (ale bylo by velmi neblahé, kdyby tato fascinace dílem jedním zastírala před námi celek díla autorova; plody značně neblahé) a mnohé další.⁹*

3.5 Řečnické figury

Nejnápadnější a nejčastější figurou Stichových textů jsou příznaková koordinační spojení dvou, tří i více významově blízkých výrazů. Klasická rétorika pojmenovává koordinaci dvou slov jako hendiadys, spojení tří slov jako hendiatis, pro vícenásobná spojení již termín nemá. Pokud jde o významový vztah mezi členy spojení, definice se liší: někde se mluví o spojení synonym, jinde o „vyjádření jednoho jazykového ‚pojmu‘ koordinací dvou slov se spojkou a“ (Žaža 2016). U Sticha se v koordinačních spojeních tohoto typu (téměř) synonymní výrazy objevují zřídka (*osobně ostýchavý a plachý Svatopluk Čech; Kdo co... je... Jan Neruda*), koordinované výrazy jsou častěji spíše komplementární (*Pro československého občana [...] bylo šokující i osvěživé, když znovu a znovu slyšel: Apeluji...; Děkuji vám za pozornost, JVV, s. 44*), představují koheponyma v rámci nadřazené abstraktní kategorie (*i dnes [Jungmann] znepokojuje, provokuje, pohoršuje, vadí; Komenský aneb o slavení*) nebo vystihují jednotlivé aspekty jevu z různých perspektiv:

⁷ V PSJČ i SSSJČ je *vzpírávati* uvedeno jako násobné k *vzpírati*, v zatím nejrozsáhlejšímu korpusu češtiny Syn_v11 se lemma ani tvar *vzpírává* nevyskytují.

⁸ Lemma *zabředat* má v Syn_v11 408 výskytů, i.p.m 0,07, *zabřednout* 4017, i.p.m 0,66, *zabředávat* 763 výskytů, i.p.m. 0,13.

⁹ Protože jsme nesrovnávali frekvenci těchto výrazů v analyzovaném souboru s jejich frekvencí v obecných korpusech, jedině, čím lze argumentovat pro jejich význačné postavení, je dojem nápadnosti, který budí při čtení textů a který odpovídá i zkušenosti pamětníků.

pamatovali si ho ještě z časů, kdy dovedl být velice jízlivý, ironický a nevypočitatelný (Kdo co... je... Jan Neruda).

Podobné výčty mohou být motivovány snahou ukázat proces hledání výstižné formulace či předvést výrazové „bohatství“ jazyka a/nebo jazykovou kompetenci autora, ale ve shodě s definicemi termínu hendiadys také tím, že jedno slovo pro vystižení pojmu, resp. pojmenovávání skutečnosti, nestačí. O tom, že si je autor zároveň vědom rétorické působnosti daného prostředku, svědčí jeho spojování s jinými figurami, zejména aliterací (*reedice této **půvabné a působivé** knížečky; Neodbytný Josef Jungmann*) a paronomázií (*Kdyby se nemuseli **obtěžovat a zatěžovat** něčím tak triviálně přizemním, jako je jazyk; Zpráva o tom, jak vlastně mluvíme*).¹⁰ Paronomázie je blízká figuře etymologica v ukázce 1, Stich tu užívá postup typický pro Kořínkovy *Staré paměti kutnohorské*, které zde také parafrázuje.

(1)

[...] přece jen bych rád věděl, kolik z oněch horlivých letošních **slavičů** si večer předtím, než se odebrali na **slavici** místo, otevřelo třeba... čtvrtý svazek tohoto souboru [...]. Zmíněný Komenského současník jezuita Jan Kořínek vytvořil působivý, vpravdě barokní slovesný obraz, když přirovnal české panovníky, kteří obdařovali Kutnou Horu právy a privilegii, k pějícím **slavíkům slavícím slávu** tohoto města a předbělohorské české společnosti; neopomněl také dodat, že jeho předkové se sami **proslavili** tím, jak pečovali o vydávání knih [...]. Stejně tak i my bychom asi nejlíp **slavili** jako **slavici** svou kulturu tím, že bychom se před kolotáním labyrintu [...] víc uchýlovali do soustředění v lusthauzech čtení a studia. (*Komenský aneb o slavení*)

Řečnické otázky, jeden z nejběžnějších prostředků publicistického stylu, se v analyzovaných textech objevují zřídka, v následujícím citátu je řečnická otázka prostředkem apelu, nikoliv zesíleného tvrzení, jak tomu často v persvazivních textech bývá: *To může udělat jen tým mladých bohemo-latinistů a bohemo-germanistů. Ale máme je, anebo staráme se aspoň o to, abychom je měli?* (*Neodbytný Josef Jungmann*).

4. Prostředky výstavby textu

Analyzované texty se vyznačují výstavbou, která se v některých případech způsobem svého zpracování vymyká tomu, co je u publicistických i odborných článků běžné. V tomto oddíle se zastavíme u dvou prostředků, jejichž užívání je pro Stichovy texty typické – jsou to závorky a užití motivu jako kompozičního prostředku.

4.1 Závorky

Množství sdělení podávaných v závorkách ve Stichově publicistice odráží její výše zmíněnou polytematičnost, resp. existenci průběžných témat, a také persvazivnost a pole-

¹⁰ Srov. též: *Je to text, který čtenáři konce 16. století skýtal to, co si dnešní divák Novy nebo návštěvník biografu opatřuje zíráním na horory a akční filmy. A nutno zdůraznit, že si ten čtenář Mouřenínova opusu přišel na své neskonale víc, lépe a zajímavěji než ten dnešní zíratel* (*Veršující Mouřenín, JVV, 202*).

mičnost, jimiž se zabýváme níže. Závorky jsou prostředkem vertikálního členění textu (Křístek 2016), umožňují sledovat více témat a více komunikačních záměrů, aniž by se přitom ztratila hlavní linie výkladu. Část těchto závorek je vysvětlující, podává – podobně jako poznámky pod čarou v odborných textech – doplňující či detailnější informaci, např. *tělo je [...] plné hubenstva (tj. strasti a ubohosti, tím hubenstvím se jeho texty vůbec přímo hemží, má ho společné se starými žaltáři a převezme ho později právě Chelčický) (Strhující novinka, JVV, 76–77).*

Pro Sticha jsou charakteristická sdělení v závorkách, v nichž na adresáty apeluje (*Profesor Albert Pražák [...] vydal krásnou a poučnou antologii obran českého jazyka (měla by se znovu vydat pro ty, co o ní už nevědí) (A co jazyk?)*) a v nichž polemizuje s dobovými názory: *báseň o zavraždění pana Viléma Zajíce z Valdeka, překypující vášněmi národnostního sporu česko-německého (tu se lze jen pousmát nad dnešní rozšířenou módní tezí, že národnostní napětí v této zemi má na svědomí herderovsko-jungmannovská ideologie) (Ach nastojte na mé hříechy!).*

4.2 Motiv jako kompoziční prostředek

Stichovy publicistické texty mívají často kruhovou kompozici, spočívající v návratu k tématu, motivu či myšlence formulované v úvodu. Např. v kritice Ravikovy knihy o Karlu Sabinovi nejprve cituje autorovu vlastní charakteristiku knihy jako *mementa* a svůj text končí ironickým konstatováním: *tato kniha je mementem – v tom, jak se takováhle literatura dělat nemá (Případ Karla Sabiny aneb Nebud' fízl, JVV, 95).* Tento postup není v publicistice nijak neobvyklý, jinde ale Stich užívá postup, který je výlučně spojen s uměleckou literaturou: neopakuje jen slovo-motiv, ale rozvíjí daný motiv také pomocí dalších výrazů, které s ním významově souvisejí. Nejvýraznějším příkladem tohoto postupu je zacházení s motivem světla ve „zprávě z konference“ *Dvě kulturní svítelnice – Vysoké Mýto a Rakovník.* Motiv světla je traktován v celém textu v nejrůznějších podobách, vychází z běžné kognitivní metafory *vidění = vědění/poznání*, u některých slov jde o metafory lexikalizované (*osvětlující, učinit světlým*), u jiných je vztah k motivu světla složitější, v případě *macharovské „záře helénského slunce“* je zprostředkován interkulturním odkazem; titulní *svítelnice*, jež je v posledním odstavci vysvětlena, pak zároveň uzavírá i kruhovou kompozici:

(2)

Širý svět se před námi rozprostřel za posledních několik let, se vším, co to nese blahého a podnětného, i jepičího a vyprázdňeného, popřípadě **bludičkovitého**. [...] konference, sympozia, workshopy [...] ono **mihotavé** scházení a rozcházení se [...] více přitahuje onen širý svět, dálky, **oslnivé nasvícení** velkých odborných jevišť. (233)

[...] na tom opačném, málo **oslnivém** pólu místním se najdou někdy podniky, které zasluhují pozornosti. (234)

[...] **nasvítit** nově, současně to, co nás pojí se **světlem** antické kultury (nejen ve smyslu macharovské „záře helénského slunce“ [...]). (240–241)

[...] mimo svůj obvod **vyzařující** kulturní středisko. (241)

[...] vedou mezi sebou horlivý a vášnivý, **osvětlující**, nebo zase popíračný dialog. (242)

[...] autor moderního tragického existenciálního pocitu, který zasahuje člověka [...] nepostaveného **do světla reflektorů** velkých veřejných jevišť [...]. (243)

Sluší snad už jen **učinit světlým**, co v sobě obsahuje ono slůvko „**svítedlnice**“ v samém počátku tohoto povídání. V Jungmannově slovníku najdeme výklad „**lucerna, lampa**“. Ale my jsme zde obnovili význam, který mu dal M. Z. Polák ve svém obrozenském cestopisu; ten jím důvtipně a půvabně nahradil vnitrozemskému národu to, co šťastnější společenství přímořská jmenují **majákem**. (244)

(*Dvě kulturní svítedlnice – Vysoké Mýto a Rakovník*, JVV)

5. Zpřítomňování minulosti jako integrační princip

Všem dosud popsaným prostředkům je kromě toho, že ve větší či menší míře slouží persvazi (srov. odd. 6), společné to, že jejich užíváním je zpřítomňována minulost, české dějiny, starší česká literatura a v neposlední řadě klasická vzdělanost. Užíváním archaismů, historismů (např. *přístrach*; *Tubinky*; *ultramontán*), latinských citátů či např. „kořínkovským“ opakováním slov s kořenem *slav* (viz ukázkou 1) jsou čtenáři – stejně jako pomocí témat, ke kterým se Stich průběžně vrací – konfrontováni s historií jako něčím, co je v životě daného společenství stále nějak přítomné a nesmí se z něj ztratit. Kromě zmíněných prostředků se na tom podílí i způsob, jímž Stich vytváří historickou kontinuitu společenství pomocí tvarů inkluzivní 1. osoby plurálu préterita spojovacího současníky (adresáty) s aktéry minulých dějů: *pro něž jsme si kdysi vytvořili domácí jména Crha a Strachota, abychom manifestovali, jak jsou „naši“, jak jsou skutečně živá, působivá a hlavně tvořivá součást českého duchovního světa (Váš je Hus, Nepomuk i Cyril, JVV, 114)*. Toto zpřítomňování minulosti je princip integrující výrazovou a tematickou rovinu jednotlivých textů a Stichovy publicistiky jako celku.

6. Persvaze

Mnohé z toho, co zde v souvislosti se stylem Stichovy publicistiky konstatujeme, reflektoval a formuloval při různých příležitostech Stich sám. Např. to, co píše o vzájemném vztahu jazykových funkcí v knize *Země dobrá, tj. země česká*, platí i o jeho publicistice: „Klasická rétorická teorie praví, že dílo má poučovat (*docere* [...]), bavit (*delectare* [...]), a ovlivňovat (*persuadere* [...]). A *persuadere* je svorník, který z tohoto textu dělá jednotný, homogenní text“ (*Malý otřes ve velkém polemickém tématu aneb Země dobrá, to jest země česká*, JVV, 281–282). Persvazivní funkce je přítomna ve všech analyzovaných textech a je *svorníkem* v tom smyslu, že *delectare* persvazi slouží, je jí podřízeno, a to, o čem má text *poučit*, si díky persvazi adresát snadněji osvojí. Pro působení textu na čtenáře je také důležité opakování toho, o čem autor poučuje a přesvědčuje, toho si je Stich dobře vědom, opakuje – někdy bez ohledu na hlavní téma daného textu – a zároveň toto opakování různým způsobem reflektuje, viz titul článku *Dokolečka dokola – o tom českém pravopisu* a následující citát: *Omlouvám se čtenářům, píšu o tom už poněkolikáté, a v podstatě jsou to variace na dané téma. Leč u nás platí staré latinské „priora non leguntur“; to jest to, co už bylo o tématu napsáno, se nečte, a proto je i ono opakování snad užitečné (Země beze jména?, JVV, 229)*. V následující části naší analýzy se budeme podrobněji věnovat třem podobám persvaze v Stichově publicistice: polemice, apelu a varování.

6.1 Polemika

V analyzovaném souboru najdeme několik polemik, polemický postup se ale objevuje i ve většině dalších textů, bez ohledu na žánr.¹¹ Stich polemizuje s názory konkrétních lidí, někdy přímo odpovídá na něčí text či mediální vyjádření, např. v článku *Váš je Hus, i Nepomuk, i Cyril* na historika Dušana Třeštíka, jindy – např. v textu *Kopací míč Jirásek* – reaguje na obecně rozšířené dobové, módní názory. Pro Sticha je typické, že jeho polemiky často ústí do konstruktivního závěru, např. text *Aby nepřišla hydra*, reagující na protislovenský nacionalismus v době po rozdělení Československa, končí výzvou k vybudování české slovakistiky, text *O česko-německém narovnávání* obsahující výhrady k některým tvrzením sborníku vydaného iniciativou Smíření je zakončen jednak úvahou o nových úkolech české germanistiky, jednak poděkováním vydavatelům sborníku.

Typickými prostředky polemiky, ve Stichově publicistice hojně přítomnými, jsou ironie a sarkasmus.¹² Ty jsou pochopitelně zaměřené vůči oponentům, konkrétním a častěji zobecněným, a jsou obsažené v jejich charakteristikách, jako v ukázce 3 a 4, a především v reprodukcích a komentářích jejich názorů, srov. v ukázce 5 mj. spojení *osvobodivým vyhazovem* jako reprodukcí tvrzení Dušana Třeštíka.

(3)

Představy o pevnosti a plodnosti českého zemského patriotizmu, které dnes u nás patří k povinné výbavě kdejaké odborné i novinářské bytosti, jež chce vypadat evropsky a občanský, j[sou] značně vágní. (*O česko-německém narovnávání*, JVV, 253)

(4)

Spíš vedeme každý svou, neohlížeje se, co k tomu nebo onomu tématu bylo řečeno dřív. To jednak zdržuje [...], jednak by to vyžadovalo reagovat na předchozí výroky a argumenty, a to by mohlo rozrušovat nevinnou sebejistotu toho, co si autor myslí a chce sdělit ostatním. (*Hradec Králové: opakujme si (slovesné) baroko*, JVV, 258)

(5)

Ona naše větší vnímavost pro onen „cyrilometodějský“ ortodoxní svět je jasně následek toho, že přece jen poněkud se nám nepodařilo s ním všechny vazby ani Svatoplukovým osvobodivým vyhazovem Metodějových žáků, ani deslavizací sázavského kláštera na konci 11. století, z onoho „cyrilometodějovského“ světa uprchnout. (*Váš je Hus, Nepomuk i Cyril*, JVV, 110)

Prostředkem ironizujícím, a tedy zesměšňujícím oponentovy názory je jejich domýšlení a dovádění ad absurdum. V ukázce 6 je tento postup metažazykově reflektován a oponent je ironizován mj. tím, že jsou mu v domýšlení jeho perspektivy přisuzovány výrazy a formulace jako *Pöblu, vyšší kulturní funkce si mohl ukájet a a byl by býval pokoj*. Jiným způsobem dovedení ad absurdum je důsledná realizace oponentem navrhovaných prapropisných zásad v ukázce 7.

¹¹ Srov. Krausovo rozlišení polemického žánru a polemičnosti (Kraus 1994, 54–55).

¹² Ironii a sarkasmus v naší analýze nerozlišujeme.

(6)

Pan Petr Holub [...] [=Jungmanna] obvinil [...] z původcovství českého úzkoprsého, maloměstáckého, provinčního, xenofobního nacionalismu, a nakonec nepřímou i šovinismu [...] Domyšleno do důsledků, bylo by rozumnější a účelnější na cíl vytvořit kompletní a plnohodnotnou českou kulturu a vědu rezignovat – obecné školy a lidovýchovnou literaturu, jakož i nějaké ty noviny a ochotnické divadlo tomu českému Pöblu povolovala i metternichovská vláda [...], vyšší kulturní funkce si mohl ukájet, pokud ho vůbec něco takového napadlo, v druhém zemském jazyku, a byl by býval pokoj. (*Kopací míč Jungmann*, JVV, 219)

(7)

V časech mého „correctorství“ si dost lidí zvyklo obracet se na mě o „consultaci“ v různých „orthographických malheurech“. (*Vavřínek Lebeda O orthographické dobropýsebnosti*, JVV, 125)

K ironii dané způsobem formulace se u Sticha často připojuje poukaz k ironii mimo-textové,¹³ tj. nejrůznějším paradoxům, vyplývajícím z neznalosti či z myšlenkových klišé a předsudků oponentů. Zmínka o Juliu Fučíkovi v pasáži citované v ukázce 8 je v textu polemizujícím s návrhem jazykového zákona jediným místem, kde autor mluví o tom, že navrhovatelé zákona jsou komunističtí poslanci. Ukázky 9 a 10 zpochybňují spojení politického konzervativismu s konzervativním postojem v otázce pravopisu přejatých slov, resp. stereotypní představu o A. Jiráskovi jako ztělesnění protikladu dobrého poznání českého baroka.

(8)

Navrhovatelé zákona asi znají obdobné pokusy z doby Druhé republiky, kdy touto horlivostí slynul pražský magistrát – popsal to s ironickou elegancí Julius Fučík, a jemu snad uvěří. (*Šlechtné bouchnutí do stolu*, JVV, 300)

(9)

aby p. Tyl při šíři a hloubce svého vzdělání nepodlehł omylu – J. Zubatý tu nemíní Zdeňka Nejedlého, ale prof. Jana Nejedlého, druhého ordináře na katedře českého jazyka [...] jinak velkého konzervativce [...]. (*Ať žije český furor orthographicus*, JVV, 13)

(10)

[...] jejího klíčového postavení ve vývoji českého myšlení [...] už si byl před sto lety vědom jeden jemný znalec českého baroka i obrození [...]. Jmenuje se Alois Jirásek. (*Malý ořes ve velkém polemickém tématu*, JVV, 288)

6.2 Apel

Také apel se objevuje téměř ve všech analyzovaných textech bez ohledu na žánr. Stich apeluje na adresáty, aby četli a čtené prožívali (11, 12), s tím je často spojena výzva k vydávání knih (11), obecněji pak vyzývá k převzetí historické odpovědnosti za vlastní společenství (13), jazykovými prostředky tu jsou inkluзивní 1.os. plurálu (ukázky 12, 13, viz i výše odd. 4.3), modální prostředky nutnosti a záhodnosti (11, 12), někdy bývá apel

¹³ Srov.: „Klasické rétoriky rozlišují ironii jako tropos řeči (*ironia verbi*), jako způsob výkladu světa (*ironia vitae*) a jako způsob chápání lidské existence (*ironia entis*)“ (Kraus 2004, 31).

vyjádřen nepřímo jako příslib či pozvání. Stich nejen vyzývá, ale také zve k účasti na úkolu, který je sice obtížný, ale právě proto žádoucí, lákavý (13, 14).

(11)

A toto bohatství je třeba poznat, duchovně zpracovat a také vydat v dobrých moderních edicích. (*Trochu bridelování a barokování vůbec*, JVV, 144)

(12)

Toto jsou události, u kterých bychom se měli v zmateném kolotání našich dnů zastavit a které bychom měli opravdu prožít a zažít. (*Strhující novinka*, JVV, 71)

(13)

[...] máme před sebou (i za sebou) sto padesát pobělohorských let, která jsou stále ještě dost tajemná, skrývají velké hodnoty, a tím snad budou, zvláště pro mladé odborníky a vzdělance, přitažlivá. (*Trochu bridelování a barokování vůbec*, JVV, 146)

(14)

Ale zároveň je to interpretační výzva zvláště pro mladou generaci odborníků. Vniknout plně a právě do tohoto textu nebude snadné ani brzké. O to víc to snad bude lákat. (*Malý otřes ve velkém polemickém tématu*, JVV, 286)

6.3 Varování

Chápeme-li apel jako výzvu k pozitivně hodnocené činnosti, varování je k apelu komplementární – poukazuje k tomu, co nastane, pokud výzvu nepřijmeme, nebo pokud neupustíme od činnosti negativně hodnocené. V ukázce 15 je vztah mezi apelem a varováním vyjádřen explicitně – *Jinak upadneme do marasmu*, v ukázce 16 je tento vztah spíše implicitní. Je tu také zjevný důležitý rys Stichova persvazivního působení: apelem ani varováním nevyvíjí autor na adresáta tlak, spíše mu předestírá možnosti, mezi nimiž se může rozhodnout.

(15)

Neznáme české 17. a 18. století jakožto sebevědomá a sebereflektující společnost [...] V tom by mohly a měly hodně udělat dobré a své úrovně dbalé české časopisy a noviny. Jinak upadneme do marasmu, který s sebou přináší sebevědomá polovzdělanost a obecná dehisitorizace veřejné mysli. (*Kopací míč Jungmann*, JVV, 227)

(16)

A ještě ono proč – to je neuralgický bod, kde se znovu a znovu musí rozhodovat každý jednotlivec a každá generace, zvláště její složka vzdělancká. Odepíšeme-li to, co je před rokem 1900, anebo aspoň před rokem 1800, abychom se mohli plně věnovat postmodernímu vzrušivému víření, je to naše právo a naše rozhodnutí. Proti tomu lze postavit jen hlubokou zkušenost a přesvědčení, že výsledkem by byla budoucnost truchlivější než pláč. Život bez historizmu není přívětivý a plodný ani pro národy podrozvojové – což teprve pro národ, trvám, s minulostí kulturní už tisíciletou.

(*Jak (A PROČ VŮBEC) poznávat a učit (SE) starší českou literaturu(?)*, JVV, 154)

6.4 Adresát a cíl persvaze

Přestože jsou polemika, resp. polemičnost ve Stichově publicistice téměř všudypřítomné, jejím cílem a smyslem není, a to ani v případě těch textů, které lze jako celek zařadit k žánru polemiky, „ustanovit dominanci nad oponentem“ (Homoláč 1998, 246), jak tomu v polemikách bývá. Souvisí s tím i výše zmíněný konstruktivní závěr jako Stichova modifikace žánru polemiky. Oponent přitom není – v tom se analyzované texty s žánrem polemiky shodují – adresátem, přestože je občas nepřímo i přímo osločován. Přesněji řečeno, oponenti jsou samozřejmě v textovém ztvárnění subjektu adresáta zahrnuti, ale nejsou vlastními adresáty persvazivního působení textu. Důležitější než ti, s nimiž autor polemizuje, jsou ti, na něž apeluje a jež varuje.

Podobně jako implicitní subjekt autora i implicitní adresát je ztvárněn prostředky popsány v předchozích oddílech, např. jako ten, kdo je schopen ocenit slovní hříčku či postřehnout rafinovanou práci s motivem. Vedle toho je ovšem adresát ztvárněn i explicitně, např. v ukázce 17 (z podstaty věci neúplným) výčtem, obecněji jsou těmi adresáty vzdělanci, kulturní a odborná veřejnost, a v rámci těchto navzájem se překrývajících skupin zvláště mladá generace, zmíněná např. výše v ukázkách 14 a 15.

(17)

To není běžná, řadová položka v naší produkci; to je událost prvního řádu, aspoň pro vyspělé sebevědomé a sebereflekující kulturní společenství. Jaká to příležitost pro učitele češtiny, spisovatele, redaktory, kulturní historiky a kulturní pracovníky hodné toho jména oslavit už letos, teď hned, čtyřtřetjednadvacáté výročí smrti autora tohoto díla! (*Komenský aneb o slavení*)

Výše (odd. 5) bylo řečeno, že autor se na své čtenáře obrací prostřednictvím inkluzivního „My“, viz např. formulace: *Co z toho všeho uděláme my a ti po nás, je věc už jiná. O to větší tíha historické odpovědnosti na nás dnes leží (Opět o názvu státu...)*. To je samozřejmě běžný prostředek publicistických textů, Stichova publicistika se ale významně liší v tom, že nekonstruuje žádné „Oni“ jako protiklad k „My“, že tomuto „My“ nijak nelichotí (v historické perspektivě mu připisuje i problematické atributy¹⁴) a nepředpokládá názorové souznění mezi autorem a do „My“ zahrnutým adresátem. Takto konstruované/pojmenované adresáty je teprve třeba přesvědčit, že – a to je vlastním cílem persvaze – minulost je živou součástí přítomnosti a jako takovou ji je třeba nejen znát, ale i prožívat, a je-li adresát příslušníkem elity, musí přijmout individuální zodpovědnost za to, aby se česká společnost stala sebevědomým a sebereflekujícím kulturním společenstvím (viz 17). Pomocí My čtenářům nesugeruje existenci společenství založeného na názorové jednotě, ale vyzývá, či spíše zve je k tomu, aby se podíleli na utváření společenství založeného na sdílené zodpovědnosti.

---

¹⁴ Srov.: „Až po polovině 19. století na ni důrazně upozornil moravský Julius Feifalik – to jsme však příliš nectili, protože jako jeden z prvních vystoupil s argumentovaným podezřením, že naše ‚starobylé‘ rukopisy jsou padělky“ (*Ach nastojte na mé hříechy!*).

7. Autor v textu

Stejně jako je tomu u adresáta, i subjekt autora je v textech ztvárněn implicitně i explicitně. Výše jsme konstatovali, že na implicitním ztvárnění subjektu autora se podílejí nejen prostředky, které jsme nazvali „stichismy“, ale v té či oné míře všechny ostatní popsané prostředky a postupy. Nyní ukážeme, že tam, kde je Stich v analyzovaných textech přítomen explicitně, vystupuje jako vědec (18), jazykový redaktor a korektor (19) a vysokoškolský učitel (20).

(18)

Budu vděčen za upozornění na analogii v českých dějinách a v české literární historii – já ji neznám. (*Malý otrěs ve velkém polemickém tématu...*, JVV, 283)

(19)

Mám tu výhodu, nebo spíš smůlu, že jsem se musel po léta zabývat pravopisnými věcmi profesionálně, teoreticky a zároveň jsem se jako učitel, člověk zabývající se kulturou jazyka prakticky, a pak i jako korektor a redaktor dostával do situací zcela všedních, prozaických, z hlediska pravopisu životně syrových. To mi umožnilo vidět celou tu svízelnou záležitost z obou stran, nenazírat ji jen buď jako problém, o němž se pěkně medituje a na němž mohu předvádět své intelektuální mohutnosti, nebo jako záležitost čistě prakticistní. (*Dokolečka dokola – o tom českém pravopisu*, JVV, 56–57)

(20)

Kdyby se vysoké školy někdy přece jen rozhodly stávkovat, stal by se ze mě stávkokaz, nebo bych své studenty v těch dnech tajně zval k sobě domů nebo do hospody (s tím už mám dobré zkušenosti z minulého desetiletí). (*Co vlastně ohrožuje budoucí vzdělanost?*)

Jako *homo politicus* (tak se samozřejmě v nějaké míře projevuje i ve výše zmíněných rolích) vystupuje pak např. tam, kde komentuje vývoj česko-německých vztahů a vyjadřuje svou skepsi vůči tomu, zda lze nějakou historickou otázku vyřešit jednostranně a provždy.

(21)

Po více než třicet let jsem obcházel Prahou jako Cassandra a přesvědčoval své přátele, kolegy, a kdo se vůbec dal, že toto vše je klíčová, neuzavřená a vždy vyvolatelná otázka, ale obcházel jsem většinou bez úspěchu. (*Nový česko-německý dialog*, JVV, 176)

Ve většině analyzovaných textů se objevuje alespoň malá zmínka o Karlu Havlíčkovi, v případě připomínky Haisovy písně *Spi, Havlíčku, v svém hrobečku až komicky neústrojná*.¹⁵ Následující dvě ukázky dokládají, jak silný byl Havlíčkův vliv na Stichovu představu o vlastním veřejném působení. V ukázce 22 se k němu hlásí, když své pojetí nacionalismu vysvětluje tím, že dobře poznat a prožít může člověk jen osudy jednoho (v jeho případě ovšem dalších tří, totiž slovenského, polského a slovinského) národního společenství.

---

¹⁵ Viz článek *Jak (A PROČ VŮBEC) poznávat a učit (SE) starší českou literaturu(?)*, JVV, 152.

(22)

Vždycky se mi zdál velmi srozumitelný a přijatelný Havlíčkův názor, že takzvaný kosmopolitismus je sice ušlechtilý a žádoucí, avšak, bohužel, nereálný. Lidská existence je podle něho v prostoru i času natolik omezená, že nejsme s to obsáhnout a myšlenkově i citově zvládnout víc než dílek všelidské skutečnosti a zkušenosti. Jen ten můžeme účinně a plodně přijmout, prožít a snad i trošku obohatit [...]. (*Aby nepřišla hydra*, JVV, 64)

V ukázce 23 připomíná Havlíčkův verš, který jako editor použil v názvu havlíčkovského výboru, a přihlašuje se tak k Havlíčkovu realismu, přesvědčení, že má smysl se o něco pokoušet i tehdy, když je naděje na úspěch pramalá.

(23)

[...] těžko si dělat iluze, že by zrovna těchto několik řádek věci změnilo. Ale přece jen aspoň trošičku... Havlíček má zdánlivě hořký verš „Stokrát plivni do moře, ono se nezpění“; je v něm však i kousek urputné naděje. A co když třeba postoprvé? (*Komenský aneb o slavení*)

Místo závěru

Stichovy publicistické texty tvoří celek jednotný co do funkce, stylu, smyslu a v neposlední řadě subjektu autora, explicitně i implicitně ztvárněného jakožto veřejně působící osoba. Osobnost Alexandra Sticha je nejvíce přítomná v tom, co napsal o malém českožidovském obchodníkovi Šimonu Welsovi.

Ví, že člověk je mraveneček a že jeho čas je mžik, ale právě proto nenechá minout nepovšimnuto nic, co toto jepičí hemžení zhodnocuje a povznáší, co oslabuje zlobu, hořkost, a co posiluje lidskou sympatii, soudržnost a důstojné, neokázalé a nenápadné sebevědomí. (*O jednom českožidovském vzpomínání a trochu o memoárech vůbec*, JVV, 106)

LITERATURA

a) Prameny

Stich, A. (2004). *Jazykověda – věc veřejná* (dále JVV), ed. V. Petrbock. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Seznam publicistických textů A. Sticha

1990

Ať žije český furor ortographicus. *Literární noviny* 1 (24): 7, 14, otištěno v JVV.

Jazyk a právo. *Přítomnost* 1 (5): 14–15.

Proč a kam se máme vracet? *Literární noviny* 1 (25): 1.

1991

A co jazyk? *Přítomnost* 2 (7): 26.

Slovinsko v nás. *Přítomnost* 2 (8): 11.

Kdo co... je... Jan Neruda. *Přítomnost* 2 (8): 24.

Ach nastojte na mé hřiechy! *Literární noviny* 2 (25): 4.

Poslyšte, vlastencové, upřímní krajanové... *Literární noviny* 2 (33): 4–5.

1992

Svátek jazyka slovenského (item poněkud i českého). *Literární noviny* 3 (3): 4, otištěno v JVV.

Komenský aneb o slavení. *Přítomnost* 3 (3): 20–21.

- Jak mluvíme a co si o tom myslíme. *Literární noviny* 3 (26): 4–5.
- Děkuji vám za pozornost – rádo se stalo. *Literární noviny* 3 (51–52): 1, 7, otištěno v JVV.
- Opět o názvu státu – snad ne ad infinitum. *Přítomnost* 3 (8): 24–25, otištěno v JVV.
- 1993
- Aby nepřišla hydra. *Literární noviny* 4 (8): 4, otištěno v JVV.
- Dokolečka dokola – o tom českém pravopisu. *Literární noviny* 4 (1): 6, otištěno v JVV.
- Následující velikonoční text spasitelného rozjímání o umučení Páně. *Literární noviny* 4 (14): 8–9.
- O jednom českožidovském vzpomínání a trochu o memoárech vůbec. *Literární noviny* 4 (27): 6–7, otištěno v JVV.
- Pravopisná Valpuržina noc. *Lidové noviny* 6 (168): 6.
- Případ Karla Sabiny aneb Nebuď fíz! *Literární noviny* 4 (13): 6, otištěno v JVV.
- Strhující novinka. *Literární noviny* 4 (10): 6, otištěno v JVV.
- Váš je Hus, i Nepomuk, i Cyril. *Literární noviny* 4 (30): 1, 3, otištěno v JVV.
- Život v Kotcích. *Literární noviny* 4 (11): 11, otištěno v JVV.
- Zpráva o tom, jak vlastně mluvíme. *Literární noviny* 4 (20): 6.
- 1994
- Komenský, Bolzano a utopie. *Literární noviny* 5 (22): 7, otištěno v JVV.
- Návrat Fridricha-Bedřicha Bridela. *Lidové noviny* 7 (113), Národní 9 [příloha] (20): II.
- Trochu bridelování a barokování vůbec. *Literární noviny* 5 (31): 7, otištěno v JVV.
- Vavřínc Lebeda O orthographické dobropýsebnosti, *Literární noviny* 5 (8): 4–5, otištěno v JVV.
- 1995
- Jak (A PROČ VŮBEC) poznávat a učit (SE) starší českou literaturu(?). *Literární noviny* 6 (9): 6, otištěno v JVV.
- Kopací míč Jirásek. *Literární noviny* 6 (1): 1, 6, otištěno v JVV.
- Něco o národu a jazyku. *Lidové noviny* 8 (8): 5.
- Nový česko-německý dialog. *Literární noviny* 6 (20): 1, 3, otištěno v JVV.
- O andělech a dáblech v baroku i v nás. *Lidové noviny* 8 (18), Národní 9 [příloha] (3): II.
- Smetanovský a barokologický čin v Plzni. *Literární noviny* 6 (15): 4–5.
- Sto let sporu o smysl českých dějin. *Lidové noviny* 8 (101), Nedělní Lidové noviny [příloha] (17): VII.
- Útěcha z filologie, *Literární noviny* 6 (43): 4.
- Medotekoucí chvála a srdcervoucí žal. *Literární noviny* 6 (22): 7.
- Veršující mouřenín. *Literární noviny* 6 (39): 6, otištěno v JVV.
- Zpráva o vzdělanosti budoucích učitelů. *Literární noviny* 6 (36): 1, 6, otištěno v JVV.
- 1996
- Posel z Budče. *Literární noviny* 7 (7): 5.
- Návrat kazatelů(v). *Literární noviny* 7 (8): 7, otištěno v JVV.
- Kopací míč Jungmann. *Literární noviny* 7 (35): 1, 3, otištěno v JVV.
- Země beze jména? *Literární noviny* 7 (44): 4, otištěno v JVV.
- Dvě kulturní svítelnice – Vysoké Mýto a Rakovník. *Literární noviny* 7 (45): 1, 4–5, otištěno v JVV.
- Význam slova není ukryt ve slovníku. *Lidové noviny* 9 (76): 10.
- Školné a motivace vysokoškolských studentů. *Lidové noviny* 9 (180): 9.
- 1997
- Aby všickni jazyk ve vážnosti měli... *Lidové noviny* 9 (21): 9, otištěno v JVV.
- Co vlastně ohrožuje budoucí vzdělanost? *Lidové noviny* 10 (38): 11.
- O česko-německém narovnávání. *Literární noviny* 8 (13): 1, 3, otištěno v JVV.
- Hradec Králové: opakujme si (slovesné) baroko. *Literární noviny* 8 (46): 7.
- Bible jakožto skutečnost a mocnost kulturní. *Literární noviny* 8 (51/52): 1, 5, otištěno v JVV.
- O stavu společenských věd a vysokých škol. *Lidové noviny* 10 (263): 11.
- 1998
- Pocta bohemistů Univerzity Karlově. *Literární noviny* 9 (34): 1, 7.
- Malý otrěs ve velkém polemickém tématu aneb Země dobrá, to jest země česká. *Literární noviny* 9 (50): 1, 4, otištěno v JVV.
- 1999
- Neodbytný Josef Jungmann, *Literární noviny* 10 (1): 11.

Šlechtné bouchnutí do stolu čili Jazykový zákon. *Lidové noviny* 12 (219): 11, otištěno v JVV. 2000
Nebohé Lucerny, *Divadelní noviny* 9 (5): 12.

b) Odborná literatura

- Bláha, O. 2006. Český cit filologický. *Aluze* 10 (2): 129–130.
- Hausenblas, K. 1984. Texty, komunikáty a jejich komplexy. *Slovo a slovesnost* 45 (1): 1–7.
- Homoláč, J. 1998. Polemika jako žánr. *Česká literatura* 46 (3): 236–268.
- Chromý, J. 2006. Alexandra Sticha Jazykověda věc veřejná. *Naše řeč* 89 (1): 33–34.
- Kraus, J. 1994. Žánr polemiky v politickém a filozofickém díle T. G. Masaryka. In *O Čapkových Hovorech s TGM*, ed. F. Daneš a S. Čmejrková, 53–58. Praha: Academia.
- Kraus, J. 2004. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum.
- Křístek, M. 2017. Vertikální členění textu. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*, ed. P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová. <https://www.czechency.org/slovník/VERTIKÁLNÍ ČLENĚNÍ TEXTU>
- Malura, J. 2013. Lingvoliterární (filologická) metoda Alexandra Sticha a studium literatury raného novověku. *Listy filologické* 136 (3–4): 489–502.
- Martínek, F. 2006. Jazykověda – věc veřejná. *Slavia* 75 (3): 314–316.
- PSJČ: *Příruční slovník jazyka českého*. 1935–1957. <https://psjc.ujc.cas.cz/>
- Petrbok, V. 2004. O jazyce, čtenářích a patosu. Doslov. In A. Stich, *Jazykověda – věc veřejná*, 318–329. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Stich, A. 1974. Problematika publicistického funkčního stylu a jeho konfrontačního studia v rámci slovanských jazyků. In *Stylistické studie I*, ed. F. Havlová a A. Stich, 33–54. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV.
- Stich, A. 1992. Publicistický styl v soustavě funkčních stylů. *Stylistika* 1: 98–106.
- Stich, A. 1993. On the Beginnings of Modern Standard Czech. In *Studies in Functional Stylistics*, ed. J. Chloupek a J. Nekvapil, 92–98. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- Stich, A. 1996. Neologismy a slovní hříčky v publicistickém slohu Karla Havlíčka. In A. Stich, *Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi*, 15–45. Praha: Torst.
- SSJČ: *Slovník spisovného jazyka českého*. 1960–1971. <https://ssjc.ujc.cas.cz/>
- Syn_v11: Korpus SYN, verze 11 ze 14. 12. 2.022. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2022. <https://www.korpus.cz>
- Šebek, J. 2007. Literárněvědná metodologie Alexandra Sticha. *Česká literatura* 55 (4): 479–516.
- Toušek, M. (= A. Stich) 1981. Tři kapitoly o českém baroku. I. K Jiráskovu pojetí českého baroka, 187–244. *Wiener Slawistischer Almanach* 8. Wien: Gesellschaft zur Förderung Slawistischer Studien.
- Žaža, S. 2017. Hendiadys. In *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*, ed. P. Karlík, M. Nekula a J. Pleskalová. <https://www.czechency.org/slovník/HENDIADYS>

Mgr. Kamila Mrázková, Ph.D.
Ústav pro jazyk český AV ČR
mrazkova@ujc.cas.cz

doc. PhDr. Jiří Homoláč, CSc.
Ústav pro jazyk český AV ČR
homolac@ujc.cas.cz